

УДК 378.75

Оксана Піддубна

ПЕДАГОГІЧНИЙ МАЛЮНОК В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У даній статті розглянуто проблему професійної підготовки майбутнього вчителя образотворчого мистецтва з дисципліни малюнок. Розкрито специфіку педагогічного малюнку, що є основою творчого та навчального малюнку. Розглянуто педагогічний малюнок як один із найважливіших засобів наочності в навчанні. Встановлено, що педагогічний малюнок – фундамент, на якому формується професійна підготовка майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Ключові слова: *вчитель образотворчого мистецтва, педагогічний малюнок, професійна підготовка.*

В освітньому процесі перед вищою школою постає завдання підготовки такого вчителя образотворчого мистецтва, який повинен не тільки володіти вміннями й навичками реалістичного зображення дійсності, але й глибоко розуміти, відчувати сутність мистецтва, бути творчим у всіх життєвих ситуаціях, а головне – передавати свої знання й уміння дітям. За твердженням М. Ростовцева, «головним чинником оптимізації навчального процесу в професійній підготовці вчителя образотворчого мистецтва є педагогічний малюнок» [1, с. 262].

У нашому дослідженні проблема професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва розглядається у контексті вивчення фахової дисципліни малюнок. На підставі аналізу державного стандарту освітньої програми підготовки бакалаврів (галузь знань: 0101 – Педагогічна освіта, напрям підготовки: 6.010101 – Дошкільна освіта, спеціалізація: образотворче мистецтво й напрям підготовки: 6.010102 – Початкова освіта, спеціалізація: образотворче мистецтво) та навчальних планів зазначеного напрямку, можна констатувати, що значна кількість годин з художньо-естетичного циклу відводиться на дисципліну малюнок (108 годин, з них 78 аудиторні – дошкільна освіта й 162 годин, з них 128 аудиторні – початкова освіта). Зміст означеної дисципліни має невичерпний потенціал для професійної підготовки студентів, та спрямований на підвищення рівня художньо-естетичної культури, оволодіння образотворчою грамотою й основами художнього відображення дійсності, засвоєння теоретичних знань і практичних умінь з роботи різними художніми матеріалами.

Дослідженню проблеми професійної підготовки вчителя у вищих навчальних закладах присвячена значна кількість наукових праць з

педагогіки та психології (О. Абдулліна, С. Архангельський, Є. Барбіна, Г. Васянович, С. Гончаренко, Н. Дем'яненко, О. Дубасенюк, І. Зязюн, Н. Кузьміна, В. Моляко, О. Пехота, В. Рибалка, В. Сластьонін, В. Семиченко, С. Сисоєва, Л. Хомич, О. Цокур, О. Щербаков).

Положення теорії мистецької освіти та художньо-педагогічної підготовки викладачів мистецьких дисциплін обґрунтовано в працях вітчизняних вчених В. Бутенка, С. Коновець, М. Лещенко, Н. Миропольської, О. Олексюк, В. Орлова, О. Отич, Г. Падалки, В. Радкевич, О. Рудницької, С. Соломахи, О. Щолокової та інших.

Варто зазначити, що, в цілому, дослідженню проблеми професійної підготовки майбутніх вчителів образотворчого мистецтва завжди приділялась належна увага. Так, теоретичні і методичні аспекти цієї підготовки представлено у доробку учених, педагогів, мистецтвознавців: Є. Ігнат'єва, Д. Кардовського, В. Козлова, Б. Ломова, Б. Неменського, Г. Орловського, М. Ростовцева, П. Чистякова. Засоби оптимізації художньо-педагогічної підготовки студентів вищих навчальних закладів вивчали дослідники: Н. Анісімов, Г. Беда, М. Кириченко, В. Кузін, М. Маслов, Т. Міхова, М. Резниченко, Г. Смирнов, А. Терент'єв. Шляхи і засоби розвитку творчого потенціалу студентів художньо-графічних факультетів у процесі вивчення художніх дисциплін досліджували А. Бондарева, В. Зінченко, О. Кайдановська, О. Ткачук, Є. Шорохов. Розвиток творчих здібностей та творчого мислення майбутніх учителів образотворчого мистецтва висвітлено в працях М. Стась, О. Кайдановською, Л. Покровщук. Формування здатності до професійного саморозвитку майбутніх учителів образотворчого мистецтва розглянуто О. Ткачук, Т. Стрільєвич. Заслужують уваги дослідження І. Мужикової, О. Каленюк з формування базових знань та вмінь майбутніх учителів образотворчого мистецтва.

Незважаючи на значну кількість досліджень застосування педагогічного малюнку в професійній підготовці майбутнього вчителя образотворчого мистецтва визначено недостатньо, зазначена проблема не отримала достатнього висвітлення.

Мета статті полягає в розкритті специфіки педагогічного малюнка, як одного з найважливіших засобів наочності, що є основою творчого й навчального малюнку в підготовці майбутнього вчителя образотворчого мистецтва.

Для дослідження специфіки педагогічного малюнка в професійній підготовці вчителя образотворчого мистецтва з дисципліни малюнок, слід розглянути характеристику даної дисципліни. Досвід художньої освіти свідчить про те, що на початковому етапі навчання необхідно перш за все надавати ґрунтовну підготовку з малюнку. Лише в такому випадку процес подальшого навчання буде проходити успішно.

Малюнок як «вид графіки займає особливе місце в образотворчому

мистецтві» [2, с. 176], адже малюнок – «структурна основа будь-якого зображення: графічного, живописного, скульптурного, декоративного, засіб пізнання і вивчення дійсності» [3, с. 163].

З кінця XIX ст., поряд з розробкою теоретичних положень навчального малюнка, стали приділяти увагу методам викладання, питанням методики організації навчального процесу, тобто педагогічним проблемам. Неоціненний вклад у подальший розвиток теорії й методики викладання малювання внесли відомі художники-педагоги П. Чистяков, Д. Кардовський [4; 5].

Курс малюнка в вищих навчальних закладах побудований у відповідності до одного із важливих принципів дидактики: здійснювати навчання, починаючи з розв'язання менш складних завдань, поступово переходячи до складніших. При цьому студенти повинні чітко знати завдання і методи їх виконання, розуміти в чому полягають творчі аспекти роботи. Оволодіння правильними методами виконання малюнка, засвоєння різних графічних матеріалів, розвиток зорового сприйняття і професійного мислення, поглиблення знань, удосконалення навичок малювання сприяють удосконаленню відчуття пропорцій, умінню цілісно бачити природу, оцінювати її особливості, виховуючи художній смак, формують образне бачення і розуміння дійсності, дають навички виразного трактування пластичної форми [1, с. 69].

Малюнок особливо необхідний художнику-педагогу як ефективний засіб наочного навчання. Адже з допомогою малюнка педагог може показати учням закономірності побудови форми предмета, методичну послідовність зображення, виражальні можливості різних художніх матеріалів при передачі фактури і матеріальності предметів.

Педагогічний малюнок, як засіб наочності, має свою специфіку й прийоми роботи, свої конкретні цілі й задачі. Він повинен мати й свою методику навчання. Проте дуже часто до педагогічного малюнку відносять малюнок по пам'яті, за уявою та малюнок виконаний на класній дошці. Більш того, в багатьох педагогічних навчальних закладах малювання з природи виконане крейдою на дошці розглядають як педагогічний малюнок. Але все це не має прямого відношення до педагогічного малюнка. Заміна матеріалу (замість олівця – крейда, замість паперу – класна дошка) абсолютно не міняє суті справи. «Малюнок по пам'яті, виконаний олівцем або крейдою на дошці, залишається малюнком по пам'яті. Малюнок з природи, виконаний крейдою на темному папері, не перетворюється на педагогічний, а залишається малюнком з природи» [1, с. 262]. Все це далеко від специфіки й методики педагогічного малюнка і від кінцевої його мети й задачі.

Педагогічний малюнок не має самостійного значення, він тісно пов'язаний із словом педагога та є графічним поясненням його думки. Процес побудови педагогічного малюнка повинен бути погоджений з

ходом викладу навчального матеріалу, головним повинні бути пояснення педагога, малюнок же повинен бути лише доповненням до пояснення викладача. Отже, педагогічний малюнок може бути виконаний і на папері, і на класній дошці, головне в ньому методична спрямованість. Педагогічні малюнки, «доповнені переконливими міркуваннями, дають можливість наочно побачити в природі і повністю усвідомити закономірності побудови форми» [1, с. 265].

Сам по собі малюнок не має художньої виразності, незрозуміло і його зміст, але, коли він виникає під рукою педагога у супроводі ґрунтовних пояснень, то стає переконливим, яким і зрозумілим. Такі педагогічні малюнки, можуть виконуватися викладачем на полях роботи студента вони пояснюють студенту закономірність будови форми предметів. Тим часом на ці педагогічні малюнки мало хто звертає увагу. Деякі студенти розглядають їх як зайву і абсолютно непотрібну діяльність педагога. Це приклад неправильного відношення до задач навчального малюнка. Студент вважав свій малюнок за «майбутній «шедевр», він піклувався не про те, щоб отримати знання і навички, вирішити якісь певні навчальні задачі, а зробити чистенький, ефектний малюнок [1, с. 265]. Показуючи студенту на його ж роботі метод виразності форми предмета засобами малюнка, способи і прийоми нанесення штрихування або тонового вирішення об'єму предмета вугіллям, сангіною, соусом, ми відкриваємо перед студентом великі можливості для розвитку творчої ініціативи. Проте і тут процес побудови малюнка рукою педагога повинен відповідати ходу викладу навчального матеріалу.

У зв'язку з порушенням даної проблеми слід відмітити, що деякі викладачі вважають, недоцільним виправляти малюнок студента, але ця точка зору суб'єктивна. Поправка роботи студента викладачем має велике навчальне і виховне значення. Студент бачить, як можливо виправити його малюнок, він вбирає всі деталі цього процесу а потім вже сам прагне робити так, як показав педагог. Академік В. Яковлев, зазначив: «Такий метод показу я особисто вважаю і найважчим і самим доступним. Ніщо так не розкриває очі, як наочний показ. А розмови деяких педагогів, що поправляти... малюнок – це значить позбавити його індивідуальності, ведуться тими педагогами, які не уміють так робити» [6, с. 32–33].

Викладач повинен дотримуючись принципів наочності, вести практичні заняття так, щоб вони були ясними, зрозумілими і переконливими. Студентам необхідно роз'яснити і показати на прикладі, як застосовувати ті або інші закони і правила малювання. Малодоступність навчального матеріалу іноді є результатом недостатньої теоретичної підготовки вчителів мистецтва, але найчастіше слабкої методичної підготовки [7].

Під час проходження педагогічної практики студенти показують, що з багатьма важливими питаннями побудови зображення вони не в змозі справитися. Студенти не пояснюють, як ведеться аналіз конструктивної

будови форми предмета, не показують методу виявлення конструктивної основи форми. І все це майбутній педагог, упускає тому, що не навчивсь педагогічному малюнку. Тим часом педагогічний малюнок допоміг би йому образно і наочно пояснити учню найскладніші моменти побудови зображення на площині.

Педагогічний малюнок допомагає не тільки сприйняттю і розумінню окремих конкретних фактів, але і усвідомленню тих розумових і графічних процесів, без яких неможлива робота студента.

Високо оцінюючи педагогічний малюнок і широко застосовуючи його, потрібно пам'ятати, що він є не самоціллю (показати, як я добре малюю), а тільки «допоміжним засобом для досягнення основної мети – твердого засвоєння теоретичних і практичних навиків... Тому педагогічний малюнок потрібно застосовувати тоді, коли це необхідно. Як тільки педагог помітив, що його правильно зрозуміли», він повинен «надати повну свободу дій, але в той же час і не випускати з поля зору» [1, с. 270].

На перших завданнях передбачених програмою малюнки на дошці (предметів побуту, рослин, птахів, тварин, людини) слід зображувати паралельно з конструктивними схемами. Таке малювання примусить студента відразу ж підшукувати необхідні слова. Багато студентів прагнуть спочатку зробити малюнок, а потім його пояснити. Привчивши себе говорити по готовому малюнку, майбутній педагог поступово починає відмовлятися від педагогічного малюнка, потім починає замінювати таблицею.

Велике значення в оволодінні педагогічним малюнком має і організаційна сторона, особливо при роботі крейдою на класній дошці. Викладач повинен допомогти студенту організувати роботу, показати, як користуватися крейдою, як її заточувати, щоб одержати в малюнку лінії різного характеру. Перші вправи повинні бути показані студенту самим педагогом, а потім він повинен перевірити, як студент користується крейдою.

Враховуючи всю складність педагогічного малюнка, студенту потрібно більше працювати самостійно. В вищому навчальному закладі він знайомиться лише із загальними положеннями і одержує необхідну консультацію, а опрацювання кожного положення педагогічного малюнка повинно проводитись самостійно самим студентом.

Розкриваючи специфіку педагогічного малюнка, потрібно підкреслити, що він є основою як творчого, так і педагогічного малюнка, також є фундаментом, на якому формується майстерність майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Педагогічний малюнок є одним з найважливіших засобів наочності. Будучи одним із головних засобів інформації допомагає легше зрозуміти, запам'ятати. Так само застосування різних засобів для педагогічного малювання, різних технічних засобів, викликають більший інтерес дітей до мистецтва, що є перспективою подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ростовцев Н. Н. Учебный рисунок : [учебное пособие для пед. училищ] / Н. Н. Ростовцева. – М. : «Просвещение», 1976. – 288 с.
2. Популярная художественная энциклопедия: Архитектура. Живопись. Скульптура. Графика. Декоративное искусство / [гл. ред. В. М. Полевой ; ред. кол.: В. Ф. Маркузон, Д. В. Сарабьянов, В. Д. Синюков]. – М. : «Сов. Энциклопедия». Книга II. М-Я, 1986. – 432 с.: 32 л. ил.
3. Энциклопедический словарь юного художника / [сост. Н. И. Платонова, В. Д. Синюков]. – М. : Педагогика, 1983. – 416 с. : ил.
4. Гинзбург И. П. П. Чистяков и его педагогическая система / И. П. Гинзбург. – Л. – М. : Искусство, 1940. – 146 с.
5. Кардовський про мистецтво. Спогади, статті, листи / [упорядник Є. Д. Кардовський]. – М. : Искусство, 1960. – 132 с.
6. Яковлев В. Н. Василий Никитич Меншов / В. Н. Яковлев. – М. : Искусство, 1952. – С. 32–33.
7. Рудницькі О. П. Педагогіка : загальна та мистецька : [навчальний посібник] / О. П. Рудницька. – Тернопіль : Навчальна книга. – Богдан, 2005. – 360 с.